

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА: АСПЕКТИ ТА ПРАКТИКИ

УДК 35.085

Ю. Д. ДРЕВАЛЬ

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЗАСАДНИЙ ПРИНЦИП ПОВЕДІНКИ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Уточнено правові засади толерантної поведінки державних службовців. Систематизовано основні характеристики толерантності та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правових норм з відповідною сферою регулювання.

Ключові слова: державний службовець, право, правовідносини, толерантність, толерантна поведінка.

The article is devoted to clarifying the legal framework tolerant behavior of civil servants. Systematizes the main characteristics of tolerance and formulated proposals to improve the legal provisions relevant areas of regulation.

Key words: civil servant, law, legal, tolerance, tolerant behavior.

Толерантність у загальному вигляді визначається як терпимість до чужих думок, вірувань і поведінки. У сучасних умовах питання толерантності набуває особливої актуальності, що першочергово пов'язується з потужними імпульсами глобалізаційних процесів. Глобалізація як доволі суперечливе явище сприяє інтенсивному доланню соціокультурних бар'єрів, водночас загострюючи проблему ідентичності різних культур і народів. За таких підстав посилюється значущість удосконалення державно-управлінських відносин, а також реформування здійснення публічної політики. Одним з нагальних завдань сучасного українського державотворення є сприйняття європейських принципів належного врядування, що прямим чином пов'язано з модернізацією державної служби. Остання, у свою чергу, базується окрім іншого й на методології толерантності.

Аналіз проблеми толерантності дозволяє більш повноцінно з'ясувати і особливості сучасних концепцій громадянського суспільства. Не випадково у Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затверджений Указом Президента від 24 березня 2012 р., наголошено на тому, що розбудова громадянського суспільства в Україні має окрім іншого базуватися і на створенні умов для різноманіття суспільних інтересів [13].

До концепту толерантності все частіше звертаються представники багатьох суспільствознавчих дисциплін, відзначаючи важливу роль міжособистісного

спілкування в розвиткові суспільних відносин (Є. Бистрицький, Д. Буджишевський, І. Валерстайн, П. Гречко, Р. Інглхарт, В. Кремень, Дж. Маркус, Б. Ріердон, П. Рікер, Дж. Суліван та М. Уолцер). Толерантність, як правило, протиставляється “подвійним стандартам”, жорстокості та конфліктності в суспільній взаємодії. Сучасний дискурс на тему толерантності неможливо уявити і поза напрацюваннями на тему морально-етичних зasad міжнародних відносин, адже мова в даному відношенні йде про критерії та своєрідні стандарти світової політики. В. Гуторов, наприклад, толерантність називає “універсальною цінністю світової політики”, протиставляючи їй тенденцію до “екскалації конфлікту” [3, с. 49]. Останнім часом зазначена проблематика аналізується і фахівцями в галузі державного управління. І. Хожило, зокрема, стверджує: “Толерантність є неодмінними атрибутом фахової діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування (політиків, народних депутатів та ін.), невід’ємною ланкою в професійній взаємодії органів влади з громадськістю” [16].

Поняття толерантності на перший погляд видається простим і безпроблемним, проте лише на перший погляд. На сьогодні накопичено значний потенціал урегулювання різnobічних ситуацій на основі толерантності та взаємоповаги, але це ще не стало підставою для згоди всіх зацікавлених осіб щодо формулювання якогось загально прийнятого визначення даного суспільного явища. В. Мельник стверджує, що такі спроби приречені на поразку, вказуючи на “багатозначність і полісемантичність можливих рецепцій цього феномена, багатоплощинність його реалізації та умовність визначення меж” [14, с. 6–7].

Зазначені сентенції першочергово стосуються, очевидно, питання “мінімальних стандартів”, навколо яких і має вестися подальший дискурс на теми толерантності. У цьому сенсі непересічне значення має відводитися правовим зasadам толерантності, чи, відповідно до тематики даного дослідження, правовим зasadам толерантності як принципу поведінки державного службовця та посадової особи органів місцевого самоврядування.

Метою роботи є систематизація напрацювань з толерантності, а також уточнення правових зasad толерантної поведінки державних службовців.

Сучасне праворозуміння базується, окрім іншого, на складній сукупності природного та позитивного права. У такому розумінні закладено значний державотворчий потенціал, адже мова в даному відношенні йде не лише про сукупність правових норм, а й про ціннісний потенціал розвитку правовідносин. Принципи ж толерантності та справедливості, які щільно пов’язані між собою, мають вважатися основоположними критеріями такого розвитку. Власне ж етимологічний аналіз свідчить про те, що справедливість (*justitia*) та право (*ius*) знаходяться в одній аксіологічній системі координат. “Діяти справедливо, – стверджує В. Нерсесянц, – означає діяти правомірно, відповідно до загальних і рівних вимог права” [12, с. 8].

Проте, очевидно, наявні правові норми деякою мірою не відповідають заявленим стандартам. У підрозділі 2.6. “Загальних правил поведінки державного службовця” від 4 серпня 2010 р. толерантність і повага до різних релігійних

організацій віднесені до загальних обов'язків посадових осіб [9]. У ст. 9 Закону України “Про правила етичної поведінки” від 17 травня 2012 р. підkreślено: “Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, толерантно і з повагою ставляться до політичних поглядів, ідеологічних та релігійних переконань інших осіб” [2]. Водночас, відповідно до ч. 12 п. 1 ст. 10 Закону України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” від 1 липня 2010 р., одним із завдань політики у гуманітарній сфері визначається “забезпечення умов для формування толерантного суспільства, гарантування свободи совісті та віросповідання” [1]. А це, у свою чергу, свідчить не лише про деяку суперечність правових норм з відповідною сферою регулювання, але й про наявні проблеми у визначені рівня толерантних відносин в Україні.

Опрацювання правових засад толерантності у сфері публічної служби має ґрунтуватися, окрім іншого, і на детальному аналізі сутності та характеристик толерантності як суспільного феномену.

В англійській літературі фігурують два споріднені терміни: “toleration” і “tolerance”. “Toleration” у широкому сенсі, означає терпіння. Терпіти – означає мимоволі допускати, миритися з існуванням когось чи чогось. Терміну ж “tolerance” властива більша міра визначеності. У глумаччих словниках він виглядає приблизно так: толерантність – це визнання і повагу інших поглядів, переконань, традицій, стилів і практик життя без внутрішньої згоди з ними [5, с. 174]. Відтак толерантність у загальному вигляді означає здатність сприймати щось, не схвалюючи цього. На індивідуальному рівні – це здатність сприймати без агресії думки та особливості поведінки, які відрізняються від власних; на груповому рівні – це поважання “іншості” в усіх проявах життя соціуму.

Толерантність є складною історичною категорією, яка з часом зазнала певної модифікації. Толерантність як явище зародилася в епоху античності, що відкрила світу інститут громадянства та пов’язану з цим систему цінностей – свободи, рівності, поваги до людської особистості та індивідуальності. Проте традиційно вважається, що історично першою формою толерантності була віротерпимість, ідеї якої відображені в етичному вченні раннього християнства. Та й власне компроміс католиків з протестантами можна вважати першим практичним досвідом суспільної толерантності.

Особливо слід відзначити, що проблема впровадження ідеї толерантності в суспільну свідомість набула нової якості в часи становлення держави сучасного типу та формування концепту верховенства права. Право ставало не лише засобом реалізації волі пануючої верстви населення, але й формальною основою захисту толерантності. І. Кант, розвиваючи природно-правову інтерпретацію прав людини, стверджував: “Право як гарант терпимості – це сукупність умов можливості такого мирного співіснування, коли “волевиявлення однієї особи сумісне з волевиявленням іншої з погляду загального закону волі” [11, с. 253].

Особливого значення дотримання принципів толерантності набуває в умовах сучасного інформаційного суспільства, яке окрім іншого характеризується значним ущільненням соціуму та якісно новим рівнем комунікативної взаємодії. “Сучасна толерантність, – за оцінкою Є. Бистрицького,

– це терпимість у ситуації паралельного існування з усім культурно та суспільно іншим без насильницького уподібнення або ототожнення” [4, с. 111]. Водночас все частіше мова йде про значний демократичний потенціал толерантних відносин між людьми. Як стверджує, зокрема, М. Уолцер, “толерантність стосовно інших і толерантність щодо себе... це дія всіх демократичних громадян” [15, с. 9]. Р. Інглхарт взагалі наполягає на тому, що економічний прогрес приводить до демократії, а демократія – до толерантності в усіх її проявах (буквально стверджуючи, що “демократія робить людей здоровими, щасливими та такими, що довіряють одна одній” [10, с. 126].

Сучасне розуміння толерантності базується на взаємній повазі людей, розумінні та сприйнятті характеру полікультурного суспільства, а також різнобічних форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. До її сучасних особливостей відноситься й активна життєва позиція, яка нерозривно пов’язана з поняттями “консенсус” і “компроміс” [13, с. 17–177]. Як стверджує, зокрема, Д. Буджишевський, істинно толерантна людина переконана в тому, що кожен має право захищати за допомогою раціональних аргументів власне розуміння цінностей [6, с. 48]. Формування толерантності – це також виховання і самовиховання.

Водночас доволі гострою є проблема меж толерантності. У сучасній літературі вона охарактеризована таким чином: “Чи мусимо ми терпіти те, чого не можна терпіти?” [15, с. 95]. Це, стосується, зокрема, непримиренного відношення до проявів расизму, ксенофобії та агресії. У “Декларації принципів толерантності” (прийнятою ЮНЕСКО 16 листопада 1995 р.) спеціально наголошується на тому, що “толерантність – це обов’язок сприяти утвердженню прав людини, плуралізму (у тому числі культурного плуралізму), демократії та правопорядку; і що толерантність “не означає терпимого ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або поступки чужим переконанням” [7]. У сучасній літературі з проблем толерантності все частіше увага акцентується на нетерпимості до зазіхань на права індивідів, а також на необхідності спротиву “злу” у всіх його проявах. За деякими ж оцінками, толерантність якраз і “виникає саме в ситуації усвідомлено негативного ставлення до певного явища” [8, с. 58–59].

Відтак, до основних критеріїв та характеристик толерантності можна віднести:

- доброзичливе ставлення до оточуючих, співпереживання, адекватне уявлення про внутрішній світ іншої людини;
- відмову від агресивності у будь-яких проявах;
- соціальну активність, почуття учасника соціуму, відчуття власної відповідальності за поступки близьких та оточуючих;
- відданість принципам демократії, плуралізму та правопорядку;
- творчість і самовиховання, відмову від стереотипів, здатність до вдосконалення взаємодії з оточуючими під впливом зміни обставин та настроїв;
- почуття міри, відмову від нав’язування іншим власної позиції;
- неприйняття соціальної несправедливості та зверхності у будь-яких проявах.

Отже, толерантність є активною життєвою позицією та психологічною готовністю до порозуміння з носіями неподібних поглядів з метою позитивної соціальної взаємодії. Чітке формулювання та дотримання принципів толерантності має непересічне значення і для сфери державно-управлінських відносин, зокрема в контексті уточнення етичних засад державної служби. Тематична насыченість поняття “толерантність” певною мірою дисонує з надміру звуженим тлумаченням толерантної поведінки державного службовця, що слід вважати підставою для вдосконалення правових норм з відповідною сферою регулювання (робоча назва “Державний службовець має толерантно ставитися до колег та громадськості, водночас не допускаючи проявів расизму та зверхності за будь-якими іншими ознаками”).

Література:

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI // ВВР України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.
2. Про правила етичної поведінки : Закон України від 17.05.2012 р. № 4722-VI // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 45. – Ст. 1739.
3. Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 24 березня 2012 р. № 212/2012 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 26. – Ст. 966.
4. Бистрицький Є. Конфлікт культур і методологія толерантності / Є. Бистрицький // Філософська думка. – 2011. – № 4.
5. Гречко П. О границах толерантности / П. Гречко // Свободная мысль – XXI. – 2005. – № 10. – С. 173–182.
6. Гуторов В. А. Толерантность как универсальный ценностный фактор мировой политики? / В. А. Гуторов // Вестник Московского университета. – Серия 12. Политические науки. – 2012. – № 3. – С. 46–51.
7. Декларация принципов толерантности : Утверждена резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 г. – Режим доступа : <http://www.tolerance.ru/declar.html>.
8. Довгополова О. Історичний аспект толерантності: виникнення, трактування, застосування : [кол. монографія] / О. Довгополова // Толерантність як соціально-культурний феномен: світоглядно-методологічний аспект ; за заг. ред. д.філос.н., проф. В. П. Мельника. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – С. 34–60.
9. Загальні правила поведінки державних службовців від 04.08.2010 р. № 214 (із змінами) // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 90. – Ст. 3208.
10. Инглхарт Р. Культура и демократия / Р. Инглхарт // Культура имеет значение. Каким образом ценности способствуют общественному прогрессу ; под ред. Л. Харрисона и С. Хантингтона ; пер. с англ. А. Захарова. – М. : Московская шк. политич. исслед., 2002. – С. 106–128.
11. Кант И. Метафизика нравов в двух частях / И. Кант // Кант И. Собр. соч. в шести томах. – М. : Мысль, 1965. – Т. 4. – Ч. 2. – С. 107–438.

12. Нерсесянц В. С. Типология правопонимания / В. С. Нерсесянц // Право и политика. – 2001. – № 10. – С. 4–14.
13. Романенко Л. М. Лики российской толерантности. Размышления участницы симпозиума / Л. М. Романенко // Полис. – 2002. – № 6. – С. 175–180.
14. Толерантність як соціально-культурний феномен: світоглядно-методологічний аспект : [кол. монографія] / за заг. ред. д.філос.н., проф. В. П. Мельника. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 330 с.
15. Уолцер М. Про толерантність / М. Уолцер ; пер. з англ. М. Лупішко. – Х. : Вид. гр. “РА – Каравела”, 2003. – 148 с.
16. Хожило І. І. Толерантність як складова професійної компетентності публічного службовця / І. І. Хожило // Публічне адміністрування: теорія та практика [Електр. зб. наук. пр.]. – 2010. – Вип. 2 (4). – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Patp/2010_2/index.html.

Надійшла до редколегії 28.12.2012 р.

УДК 316.77:352/354

О. Б. КОРОТИЧ

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ КЕРІВНИКІВ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ

Розглянуто підходи до підвищення ефективності ділового спілкування, яке відіграє значну роль у діяльності керівників державних інституцій. Приділено увагу проведенню ділової бесіди та проголошенню впливової промови.

Ключові слова: ділове спілкування, державна інституція, ділова бесіда, складання доповіді, проголошення промови.

The approaches to improve business communication, which plays a significant role in the activities of managers of state institutions. Most attention is paid to the business conversation and proclaiming influential speech.

Key words: business communication, state institution, business conversation, compiling reports, proclamation speech.

Практика сучасних інтеграційних процесів, входження України в систему міжнародних економічних, політичних і культурних зв'язків висувають підвищенні вимоги до керівників державних інституцій, як до державних управлінців світового рівня. Особливе значення у теперішніх умовах надається рівню комунікативної компетентності, що характеризується, за Д. Чернілевським умінням представити себе та свою організацію, виступити з усним повідомленням, коректно вести діалог; володінням різними видами мовної діяльності, прийомами дій у різних ситуаціях спілкування; наявністю